

университете. Анализируются такие понятия, как «моральное воспитание», «культурные ориентации» и «духовность».

Ключевые слова: культурные ориентации, моральное воспитание, духовность личности.

The paper considers the problem and the specificity of cultural orientations of students of technical specialties. The article deals with specific features of moral education; interaction of moral and education of students in classical university is considered. Such concepts as «moral education», «cultural orientations» and «spirituality» are analyzed.

Key words: cultural orientations, moral education, spirituality of a personality.

Данилевська Марія Ігорівна – аспірантка кафедри педагогіки Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля (м. Луганськ, Україна)

Рецензент – кандидат педагогічних наук, доцент Т.Л. Антоненко

УДК 371.2

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ДУХОВНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ОСОБИСТОСТІ СТУДЕНТІВ МЕДИЧНИХ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

Л.В. Дудікова

В статті розглядаються особливості формування духовного потенціалу особистості студентів– майбутніх лікарів в умовах вищого навчального закладу. Аналізуються основні чинники соціокультурного середовища та рівні включення студентів медичних навчальних закладів в процеси загальнокультурної діяльності як одного із головних чинників формування духовного потенціалу

Ключові слова: духовний потенціал, соціокультурне середовище загальнолюдські цінності, особистість, дозвілля, норми, традиції культура.

Проблеми формування духовного потенціалу особистості студентів – майбутніх лікарів – є актуальними для сучасної вищої школи і

обумовлена духовною кризою суспільства, яка поглиблюється і призведе до зниження духовності у професійному середовищі лікарів.

Необхідно враховувати, що сучасні студенти зростають в нових суспільно-політичних умовах зі своїми цінностями та духовним потенціалом, і дуже важливо сформулювати особистість майбутнього лікаря, зважаючи на новий соціокультурний рівень та гуманістичні засади, зі знанням історичних витоків свого народу та його загальнолюдських цінностей.

Духовний потенціал людини відіграє важливу роль в її професійній діяльності, а особливо коли професія ґрунтується на засадах милосердя, співчуття та гуманізму. Духовність має глибокі історичні корені, дослідженням яких займалися філософи, педагоги, соціологи, психологи та ін.

Аналіз досліджень у цій галузі професійної підготовки студентів медичних навчальних закладах та впливу на їхній внутрішній світ середовища навчального закладу залишається недостатньо дослідженою.

Дослідження духовного потенціалу здійснювали як вітчизняні, так і зарубіжні науковці. Більшість з них дотримується думки, що формування духовного потенціалу особистості є «вічною проблемою».

Зокрема, соціально-освітні чинники формування духовності особистості розглядали М. Євтух, філософсько-культурологічний аналіз сутності духовності досліджували М. Підлісний, Ж. Юзвак, В. Дзюба, О. Висоцька.

Сучасні наукові думки про формування духовного потенціалу, духовні цінності, загальнолюдські національні ціннісні орієнтації; духовно-моральні основи формування духовної культури студента та його особистісного внутрішнього потенціалу простежуються в роботах відомих дослідників: О. Висоцької, Л. Нечипоренка, О. Олексюка Г. Шевченко.

Проаналізувавши дослідження науковців з означеної тематики, ми вважаємо, що для формування духовного потенціалу особистості студента важливим фактором впливу на цей процес є навчання у ВНЗ з його соціокультурним середовищем, традиціями і цінностями, які в цьому середовищі існують.

Мета статті розкрити форми, методи та способи формування духовного потенціалу студентів медичних вищих навчальних закладів.

Функціонування, розвиток і саморозвиток системи формування духовного потенціалу студента-лікаря в умовах вищого навчального закладу значною мірою залежить від визначення сукупності основних джерел, пов'язаних з його соціально-культурною детермінованістю. Пошук джерел формування духовного потенціалу вглибинних процесах соціокультурних впливів, середовищних взаємодій, функціональних зв'язків макро- і мікросоціумів на сучасному етапі розвитку педагогічної науки став дуже актуальним. Це пояснюється посиленням дії інтеграційних культурних процесів, які є могутнім фактором розв'язання глобальних проблем людства. П. Сорокін вважав, що інтегральним фактором соціального та духовного життя є колективний рефлекс. Його ідеї соціокультурної динаміки дали можливість розглядати життєдіяльність людини в контексті соціокультурного простору. Водночас доводиться констатувати, що адекватне розуміння повноти взаємодії культури, суспільства та особистості (особливо на рівні включеності самої особистості в цю взаємодію) як джерела її духовного розвитку поки що не спостерігається. Тим не менш сучасні масштаби дослідження соціуму, соціально-педагогічної діяльності та масових форм соціальної роботи, їхнє проектування і моделювання підтверджують зацікавленість наукового співтовариства у розв'язанні цієї проблеми. Відтак заслуговують на увагу концептуальні положення програми соціально-психологічного дослідження «Субкультурна стратифікація і художнє життя суспільства», автори якої пропонують конкретний і, водночас багатоплановий системний аналіз феномена соціокультурної стратифікації [7]. Особливий інтерес становить концепція А.В. Кир'якової [4], на думку якої характеристика складної системи соціокультурного буття ґрунтується на новому розумінні включення особистості в культурні взаємодії різних утворень — субкультурних, міжсубкультурних і транссубкультурних. Вона вважає, що особистість перебуває не в одному і однорідному середовищі, а в їхньому перехрещенні, що створює для неї постійне дифузне поле впливу субкультурних утворень. Ці висновки дали можливість автору в більш узагальненій формі викласти розуміння особливостей включення особистості студента медичного вищого навчального закладу в культурну діяльність на чотирьох рівнях: 1) ментальному; 2) індивідуально-культурному; 3) субкультурному та 4) транссубкультурному. Очевидно, що саме ці рівні включення особистості в культурну діяльність дають

змогу визначити джерела формування духовного потенціалу особистості студента медичного вищого навчального закладу за умов сучасної соціокультурної ситуації. Так, перший — ментальний рівень — це рівень автономного індивідуального мікрокультурного простору студента, в якому особливу роль відіграють власні ставлення стосовно реалій культури. У безпосередньому полі культурної діяльності, поведінки та спілкування (це другий, індивідуально-культурний рівень) реалізується культурна свідомість та самосвідомість, яка висвітлює внутрішню сутність самого студента як суб'єкта, який споглядає, пізнає себе, свій духовний світ, оцінює свої можливості, здібності та такти діяльності. Отже, на перших двох рівнях основними джерелами духовного потенціалу особистості студента медичного вищого навчального закладу стають самопізнання, самовиховання, самовдосконалення.

Третій, субкультурний рівень включення особистості студента, майбутнього лікаря, в культурну діяльність — це близьке до особистості соціокультурне середовище, субкультурний та національно-культурний простір. Останній забезпечує спілкування та комунікації в рамках соціальних груп і міжособистісних взаємодій. В центрі уваги цього рівня перебуває прояв безпосереднього впливу на особистість студента соціальних інститутів — родини, системи освіти, мистецьких закладів, засобів масової інформації. Із визначення субкультури як особливої картини світу, (трансформованої в норми, інтереси, цінності, ідеали і уявлення про смисл життя, за К. Соколовим), а також скоригованих нею елементів загальнонаціональної та загальнолюдської культури впливають джерела духовного потенціалу особистості, зокрема його нормативно-регулятивні механізми. Одна з найважливіших функцій субкультури полягає в тому, що вона є життєво необхідною передусім для становлення особистості студента-медика з метою її соціалізації. Тому колективний спосіб життєдіяльності і соціальність, що становлять базу для розвитку людської індивідуальності із суто природної особини, відіграють тут роль найістотніших духовних детермінант[8].

Зазначимо, що в системі культури існують не тільки субкультури, а й різні динамічні субкультурні утворення змішаних типів. Вони поєднують у різних варіантах культурне середовище соціальних прошарків і груп населення не за ознаками соціально-демографічної

належності, а за ознаками соціально-психологічного, ідеологічного, морально-релігійного та психолого-культурного характеру. Йдеться про транссубкультурне середовище, яке охоплює сферу міжнаціонального спілкування, немовби нашаровуючи одні субкультурні простори на інші, змішуючи та пронизуючи їх. Це той макрокультурний простір, що задає різні варіанти культурних контекстів (регіональні, міжнаціональні, міжнародні), і з якого випливають джерела духовного потенціалу особистості— інтерсуб'єктивність, всезагальність духовних цінностей, загальнолюдські ідеали [4].

Всвітлі викладених вище позицій джерела формування духовного потенціалу особистості студента медичного вищого навчального закладу в соціокультурній сфері характеризуються деякими особливостями. Це пов'язано з тим, що молодіжна субкультура в цілому відзначається інтенсивними пошуками смислу і мотиву життя. Важливим для неї стає образ і взірць ідеального героя, який в рамках цієї субкультури персоніфікує, зокрема через ступінь конфронтаційності до оточуючого суспільства та його культури. Характерною ознакою молодіжної субкультури є інноваційний пошук нових культурних архетипів, апробація нових культурних норм, ідей, уявлень. Як відмічає Л. Стойкова, молодіжна субкультура є життєво необхідною як деякий поріг або «чистилище» нової культури. Субкультурна особистість являє собою певного мутанта, що рухається за власним маршрутом культурної інновації. До таких соціальних інноваційних груп належить і студентська молодь, яка створює в субкультурній інстанції інтелектуальне і творче середовище, сприяючи пошуку та утвердженню нових культурних норм, ідей та уявлень. Варто мати на увазі також те, що, з одного боку, розвиток студента в соціокультурній сфері — це соціальний процес, який спричиняє зближення моделей його поведінки з моделями суспільства, в якому він функціонує, а з іншого— індивідуальне нагромадження власного життєвого і культурного досвіду, особливого входження в культуру та участь в ній. Останнє пов'язане з феноменом менталізації (одухотворення, самоактуалізації), що виявляється у породженні та функціонуванні ціннісно-сміслової свідомості особистості і зумовлює особливості її самовизначення[9].

Філософія сучасної освіти формулює загальний вихідний принцип щодо розуміння сутності нового типу світогляду зазвичай так:

розв'язання глобальних проблем має стати головною метою (інтересом, цінністю) для сучасного людства, ітакє розв'язання неможливе без підпорядкування усіх видів нашої діяльності цій меті. Осмислюючи цю цільову домінанту філософії освіти, слід звернути особливу увагу на концептуальні ідеї В. Лутая. Автор вважає, що найважливішим завданням сучасної філософії освіти є систематичний аналіз тих основних концепцій освіти, які виходять із подолання однобічності (як холістського, так і релятивістсько-плюралістичного напрямів теорії педагогіки) і поєднання певних ідей. Це, по-перше, досягнення деякої, хоча б мінімальної, субстанційної єдності усіх суб'єктів освіти (зокрема стосовно розуміння загальнолюдських і антропокосмічних цінностей); по-друге, необхідність існування різних, протилежних форм прояву цієї субстанційної єдності, розуміння того, що будь-які особистісні, а також різні типи світогляду, культури, освіти відіграють унікальну роль у розв'язанні найважливіших проблем сучасного людства [1].

Слід зазначити, що проблема формування картини світу пов'язана з перетинанням субкультурних, національно-культурних і транскультурних просторів, що зумовлює безпосередній вплив закладів освіти із засобів масової інформації на формування духовного потенціалу особистості студента. Субкультурний та національно-культурний простори створюють умови для прояву безпосереднього впливу соціальних інститутів — системи освіти, мистецьких закладів, засобів масової інформації, родини, тобто на формування духовного потенціалу особистості студента. Як відзначає Н. Крилова, це сама реальність і емпірія культурного контексту, тобто тих поєднань і зв'язків окремих культурних полів, субкультурних і транскультурних просторів, які створюють деяке єдине (зримає та оглядове) ціле. Одним із найважливіших джерел формування духовного потенціалу студентства на цьому рівні виступають самі вищі навчальні заклади. У них відбувається регламентований навчальним планом і програмами процес залучення студентів до загальнолюдських моральних та естетичних цінностей таких, як Добро, Краса, Істина, Любов, Гармонія, Духовність. Гуманістичний напрям у розв'язанні глобальних проблем вищої освіти передбачає передусім виховання гуманістичного типу особистості, орієнтованої на творче перетворення соціальної дійсності і саморозвиток. Найважливішим критерієм гуманізації вищої освіти стають не стільки

набуті знання, вміння та навички, скільки усвідомлення і прийняття кожним студентом гуманістичних ідеалів, прагнення до постійного самовдосконалення, підвищення загальнокультурної та професійної компетентності. За таких умов духовний потенціал особистості формується як духовне утворення, яке структурується їхнім ціннісним ставленням стосовно навчальної діяльності, в процесі якої активізуються духовні сили, розширюється морально-естетичний досвід[6].

У сучасній культурі перетинання субкультурного та транссубкультурного просторів охоплює також сферу спілкування і взаємного інформаційного обміну. Фундаментальне методологічне значення для розв'язання цієї проблеми має співвідношення понять «діалог» і «діалектика». На думку автора, необхідно зрозуміти цей світ як світ інших людей, що здійснили в ньому своє життя, — світ Христа, Сократа, Наполеона, Шевченка, Сквороди та інших — перша умова для естетичного підходу до нього. Треба відчувати себе вдома у світі інших людей, щоб перейти від сповіді до об'єктивного естетичного споглядання, від питань про сенс та смислових пошуків до прекрасної дійсності світу.

Найхарактернішим показником включення студентів медичних вищих навчальних закладів у транссубкультурний простір є їхня участь у масових формах культурної самодіяльності. Саме там створюється та космогонічна метасистема, якій підвладні всі світові культури, а міжнаціональне спілкування стає джерелом одного з найдосконаліших елементів цієї системи — святковості. Нами встановлено, що більшість студентів медичних навчальних закладів бере участь в організації та проведенні фестивалів фольклорної музики, театральних-видовищних дійств, концертів тощо. Різні варіанти культурних контекстів (регіональних, міжнаціональних, міжнародних) створюють особливу діалогічну сферу буття, в якій переживання єдності, співпричетності переходять у вищий духовний стан загальнолюдських ідеалів[7].

Таким чином, кожен рівень включення студентів у культурну діяльність є своєрідним джерелом їхнього духовного потенціалу. Всі вони перебувають у постійному взаємозв'язку, забезпечуючи цілісність культури як системи і створюючи основу для взаємозв'язку джерел формування духовного потенціалу майбутніх фахівців, що будуть реалізовувати себе в соціокультурному середовищі суспільства.

Культура цементує весь будинок вузівського життя. Визначальне значення для культури мають цінності. При цьому ми будемо виходити з того, що цінності – це загальноприйняті переконання щодо цілей, до яких студент має прагнути. Вони становлять основу моральних принципів. Різні вищі навчальні заклади при всіх загальнообов'язкових вимогах Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України до організації навчально-виховного процесу і науково-дослідної діяльності студентів можуть віддавати перевагу тим або іншим цінностям. Тому кожен вищий навчальний заклад самостійно визначає пріоритетні цінності і тим самим акцентуючи увагу більше на одних, ніж на інших. Це ж стосується і відносин, що встановлюються у співтоваристві людей і колективів в цілому. Відносини розглядаються нами як багатоплановий процес розвитку контактів між людьми, породжуваний потребами спільної діяльності. Вона у свою чергу відбувається через процес комунікації тобто зв'язок і взаємодію людей, обмін інформацією, спілкування [5]. Культура не існує без спілкування, вона формується в ньому. Це спілкування може бути прямим, безпосереднім (наприклад, спілкування студентів одного факультету, однієї спеціальності, одного вищого навчального закладу) або непрямим (за допомогою творів мистецтва, їхніх авторів. Поезія Шевченка, художні твори і публіцистика Івана Франка, музика Чайковського дають можливість не тільки озирнутися в минуле, але і подумати про сьогодення і майбутнє).

Істотними елементами культури є правила і норми. Вони регулюють поведінку членів вищого навчального закладу, колективу, його студентів, викладачів, співробітників відповідно до цінностей визначеної культури. Саме норми визначають правила поведінки студентів у вищому навчальному закладі, суспільстві. Але питання полягає в тому, чому вони схильні підкорятися їм, навіть якщо це не відповідає їхнім інтересам? Під час здачі іспиту студент міг би списати відповідь у сусіда, але боїться, що це побачить викладач і може з незадовільною оцінкою зняти цього іспиту. Це один з декількох потенційно стримуючих факторів. Соціальні заохочення (наприклад, повага) стимулюють дотримання норми, що вимагає від студента чесності. Соціальні покарання, навпаки, стримують студентів від необдуманих вчинків. До них належать попередження, зауваження, догана, штраф і т.д. Крім того, позитивними санкціями (наприклад, грошова винагорода, високий престиж, наділення владою) називають заохочення за дотримання норм.

Близькими до понять норми і правил є культурні зразки. Вони пов'язані з типовими ситуаціями, зі стійким досвідом, що склався у визначеному місці та у визначений час як сукупність автоматичних реакцій. Ці зразки сприймаються студентом як необхідність, не рефлексуються і критично не оцінюються. Вони забезпечують швидку адаптацію до досить стабільних ситуацій завдяки своїй підвищеній стійкості. Сукупність культурних зразків, закріплених у ритуалах, звичаях і обрядах, складається в комплекси, пов'язані з ретрансляцією цінностей, зі збереженням традицій, з наступністю в розвитку культури. Таким чином, норми, правила, культурні зразки сприяють здійсненню регулятивної, комунікативної функції культури, забезпечуючи її єдність, цілісність і наступність у розвитку, включаючи соціокультурне середовище[2].

Сукупність усіх вищевказаних елементів культури – цінностей, відносин, традицій, норм, правил, символів – утворює ядро духовного потенціалу студента, що пронизує всі сфери і форми його життєдіяльності, включаючи навчально-виховну, професійну, науково-дослідну, дозвілєву діяльність, процес комунікації, естетичний простір вищого навчального закладу, його матеріально-предметний світ здійснює взаємодію із зовнішнім середовищем і стає важливим елементом духовного потенціалу.

На основі вищевикладеного можна зробити такий висновок, що формування духовного потенціалу студента медичного вищого навчального закладу відбувається через соціокультурне середовище з усіма атрибутами матеріального і емоційного наповнення, що є запорукою його успішної діяльності і неминуче позитивно буде позначатися на якості навчання і виховання.

На думку автора, багато науковців ще буде досліджувати головні аспекти формування духовного потенціалу особистості студентів – майбутніх лікарів, кому люди ввірятимуть найголовніший свій скарб – здоров'я, і від того, яким буде сформований цей духовний потенціал, залежатиме рівень їхнього милосердя, співчуття та допомоги людині, що стоїть на межі життя і смерті.

Література

1. Бех І.Д. Пріоритети сучасної вузівської молоді//Виховна робота у вищому навчальному закладі:Симбіоз нового і традиційного: Збірник наук.праць за матеріалами Всеукр.наук.-практ.конференції. – Кам'янець-Подільський:Кам'янець-Подільський держ.пед.ун-т, 2001. С.13-15 .
2. Боришевський М.Й. Духовні цінності в становленні особистості громадянина //

- Педагогіка і психологія. - 1997. - № 1. - с. 144-150.
3. Бидерманн Г. Энциклопедия символов: Пер. с нем. / Общ. ред. и пре-дисл. И. С. Свенцицкой- М.: Республика, 1996. - 335 с.
 4. Кирьякова А.В. Теория ориентации личности в мире ценностей: Монография. - Оренбург: Изд-во «Южный Урал», 2006. - 288 с.
 5. Матюнин Б. Личность или индивидуальность? // Педагогика. -1993.-№3.-С. 122-123.
 6. Склярова Т.В. Социокультурная среда высшего образования: Ав-тореф. дис. канд. социол. наук. - Саратов, 2008. - 17 с.
 7. Человек и культура: индивидуальность в истории культуры / Подред. А.Я. Гуревича. - М.: Наука, 2006. - 240 с.
 8. Шевченко Г.П. Духовний розвиток особистості:Пошуки нового підходу до проблеми//Духовність особистості: Методологія, теорія і практика: Збірник наукових праць.Вип.4. – Луганськ:Вид-во Східноукр.нац.ун-т ім..В.Даля, 2005. С. 221-226.
 9. Duncon O.D., Schnore L.F. Cultural, behavioral and ecological persprctives in the study of social organization // Amer. J., Sociology. - 2009. - V. 6532. -P. 132-136.

В статье рассматриваются особенности формирования духовного потенциала студентов – будущих врачей – в условиях высшего учебного заведения. Анализируются основные аспекты социокультурной среды на уровне включения студентов высших учебных заведений в процессы общекультурной деятельности как одного из главных моментов формирования духовного потенциала.

Ключевые слова: *личность, духовный потенциал, социокультурная среда, общечеловеческие ценности, досуг, нормы, традиции, культура.*

The article discusses the features of formation of the spiritual potential of students - future doctors in higher education. Analyzes the main aspects of the social and cultural environment at the level of inclusion of students in higher education in the process of general cultural activity as one of the highlights of the formation of spiritual potential.

Keywords: *personality, spiritual potential, socio-cultural environment, human values, leisure, norms, traditions, and culture.*

Дудікова Л.В – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри іноземних мов Вінницького національного медичного університету імені М.І. Пирогова (м. Вінниця, Україна)